

Suuri lauantai

Sisällys

Suuri lauantai 3

Suuri sapatti 5

Suuren lauantain aamupalvelus, Kristuksen hautauspalvelus 8

Psalmi 119 (LXX 118) 9

Mirhantuojatytöt 10

Hautaussaatto 11

Älä itke minua, äitini 15

Jollet pääse suuren lauantain aamupalvelukseen, voit toisintaa palveluksen tapahtumia kotona 17

Ensimmäinen ylösnousemuspalvelus, Πρώτη Ανάσταση 19

Alkukirkon kastepäivä 21

Tuonelan porttien hajottaminen 23

Laakerinlehti 25

Botides 26

Eukaristia 28

Artoklasia eli leipien siunaus 28

Jollet pääse ensimmäiseen ylösnousemuspalvelukseen, voit toisintaa palveluksen tapahtumia kotona 29

Roomalaiskatolinen pääsiäisvigilia 30

Suuren lauantain kodin perinteitä 31

Καλό Πάσχα! Καλή Ανάσταση! 31

Jotain valkoista 31

Kodin koristelu 31

Pääsiäiskori 32

Pääsiäislahja ja virpopalkka 38

Puoliyöpalvelus 39

Suuri lauantai

on suuri sapatti, hiljaisen odotuksen päivä, jolloin Kristus lepää haudassa.

Suuren lauantain aamupalvelu on Kristuksen hautauspalvelus. Se toimitetaan tavallisesti perjantai-iltana.

Suurena lauantain ehtoolla juhlitaan ns. ensimmäistä ylösnousemusta, kun Kristus laskeutui Tuonelaan. Aivan kuten lankeemuskin tapahtui ensin taivaassa ja vasta sitten maassa, tapahtuu ylösnousemuskin ensin Tuonelassa, jonne Kristus laskeutuu Suurena lauantaina. Vasta tämän jälkeen ylösnousemus ilmoitetaan eläville.

Kertomus Kristuksen Tuonelaan laskeutumisesta perustuu Raamatun kaanonin ulkopuoliseen, apokryfiseen Nikodeemuksen evankeliumiin. Teksti on jaettu kahteen osaan; näistä jälkimmäinen on nimeltään *Kristuksen laskeutuminen Tuonelaan*.

Kuva: Flickr/ Jim Forest

Kristuksen laskeutuminen Tuonelaan

Suuren lauantain vesperaalinen liturgia on ns. ensimmäinen ylösnousemuspalvelus, sillä liturgisesti siitä alkaa pääsiäispäivä. Suuren lauantain ikonissa Kristus on kuvattu ylösnousseena, laskeutumassa Tuonelaan, missä Hän vapauttaa vanhurskaiden sielut. Ikonityypin aihe tulee apokryfisestä Nikodemuksen evankeliumista.

Isä Sergei Petsalo kertoo suuren lauantain ikonista.

Suomalaisessa kansanperinteessä suuresta lauantaista käytetään nimeä lankalauantai. Nimi juontuu itseasiassa pitkäperjantain ruotsinkielisestä nimestä – långfredag, muinaisruotsiksi langa freadagher – joka on suomeksi vääntynyt muotoon ”lanka”.

Koska Kristus oli haudassa Suurena lauantaina, muistetaan edesmenneitä jokaisen viikon lauantaina, ympäri vuoden.

Tämän lisäksi vuodessa on seitsemän yleistä vainajienmuistopäivää, joista kuusi sijoittuu lauantaille. Näitä kutsutaan sielujen lauantaiksi.

Kuva: Ortoboxi

Juuda, sinä nuori leijona, saaliilta olet noussut, poikani. Hän on kyyristynyt, käynyt makuulle kuin leijona, kuin jalopeura. Kuka uskaltaa häntä häiritä? (1. Moos. 49:9)

Alati valvova Kristus on myös suuren lauantain ikoni. Se kuvaa Kristus Emmanuelia (Kristus-lasta) kapalossa, lepäämässä Paratiisissa. Sanotaan myös, että se kuvaa lepohetkeä matkalla Nasaretiin, jolloin enkelit ilmoittivat Jumalanäidille Kristuksen tulevat kärsimykset.

Ikonissa Kristus valvoo, mikä viittaa hereillä olemiseen, mutta myös odotukseen ja valppauteen. Suurena lauantaina, kun Kristus lepäsi haudassa, hän samanaikaisesti valvoi ja laskeutui Tuonelaan.

Alati valvova Kristus sijoitetaan kirkossa oven yläpuolelle, missä se valvoo tulemisia ja menemisiä. Kotonakin ikonin voi sijoittaa ulko-oven yläpuolelle tai läheisyyteen.

Suuri sapatti

Lauantai on viikon seitsemäs päivä. Se on päivä, jolloin Jumala lepäsi luomistyöstään, ja jonka hän määräsi pyhitettäväksi (Dekalogin neljäs käsky, 2. Moos. 20:8–11).

Kuva: Wikimedia Commons / Olaf.herfurth

Juutalaiset aloittavat sapatin vieton perjantaina sytyttämällä kaksi sapattikynttilää. Sapatti alkaa perjantaina auringon laskiessa ja päättyy lauantaina auringon laskiessa.

Mirhantuojanaiset tulivat Kristuksen haudalle sapattia seuraavana aamuna, sunnuntaina. Kristityille tästä ylösnousemuspäivästä tuli Herran päivä, viikon kahdeksas päivä, jolloin astumme ajasta Jumalan valtakunnan ajattomaan iankaikkisuuteen.

Lauantai on kuitenkin edelleen viikon seitsemäs päivä, Jumalan määräämä sapatti. Kristuksen ylösnousemus ei kumonnut tai siirtänyt sitä, eivätkä kristityt luopuneet sen vietosta. Kristinuskossa sapatti on kuitenkin saanut uuden merkityksen, sillä Kristuksen ylösnousemus oli Vanhan liiton täyttymys. Sapattia kunnioitetaan edelleen Jumalan säätämänä, mutta sunnuntai, Herran päivä, on ”sapatin Herra” (Luuk. 6:1–5).

Kirkon liturgisessa perinteessä sapatin vietto näkyy monella tavalla:

- Paasto lievenee aina lauantaisin. (Suuren paaston ja Jumalansynnyttäjän paaston aikana öljy ja viini sallitaan. Joulupaaston ja apostolien paaston aikana sallitaan myös kala.)
- Lauantaisin toimitetaan eukaristia, myös suuren paaston aikana.
- Maahankumarruksista pidättäydytään lauantaisin. Kanonit eivät varsinaisesti määrää tätä, kuten sunnuntain kohdalla, mutta tapaa noudatetaan yleisesti.

Lauantai on jokaviikkoinen vainajienmuistopäivä. Silloin muistetaan kaikkia niitä, jotka lepäävät Herrassa. Samoin muistetaan kaikkia pyhiä, sillä vainajien ja pyhien muistelu kuuluvat erottamattomasti yhteen.

Hautaustoimituksen vanhimpia veisuja on kontakki ”Saata, oi Kristus, sinun palvelijasi sielu lepoon pyhien joukkoon…” Lepo, johon vainajia saatamme ei ole uni, ei pimeys eikä tiedottomuus. Se on lepo, jota Jumala itse lepäsi luomisen jälkeen katsoessaan kaikkea luomaansa ja todetessaan, että se on sangen hyvä. Poisnukkuneiden lepo pyhien joukossa on niinkään aktiivista ja rauhallista. Se on ehtooveisun ”ihanaa (po. hiljaista) valkeutta” siellä, missä kaikki Hänen pyhänsä lepäävät. Poisnukkuneet isämme katsovat nyt maan päällä päättynyttä työtään ja jatkavat Jumalan ylistämistä taivaallisessa häämajassa. Työt on tehty, ei ole huolta mistään. On vain elämän täyteys! (isä Rauno Pietarinen)

Kuva: Pixabay/ OpenClipart-Vectors

Kirkkovuodessa on kolme poikkeuksellista lauantaita:

Lasaruksen lauantai

Lasaruksen lauantai sisältää sunnuntain, Herran päivän elementtejä. Se on ”pikkupääsiäinen”; jolloin juhlitaan ylösnousemusta ylösnousemuksen edellä. Se on myös alkukirkollinen kastepäivä.

Suuri lauantai

Suuri lauantai on Pääsiäisen aatto, ja siksi hyvin poikkeuksellinen päivä.

- Eukaristia vietetään, mutta vasta liturgisen vuorokauden vaihduttua (eli yhdistettynä ehtoopalvelukseen).
- Ehtoollisen jälkeen paastoa kevennetään niin vähän, kuin mahdollista: vain viini sallitaan.
- Maahankummarruksista on luovuttu. Epitafia kuitenkin kumarretaan, jos se on vielä esillä.

Nämä liturgiset erikoisuudet kuvaavat sitä, että suuressa lauantaissa yhdistyvät suuren perjantain tiukka paasto ja surumielisyys, sapatin vietto ja ylösnousemuksen juhlinta.

Joulun ja Teofanian aattoina vietetään lähes vastaavaa paramonya, suuren juhlan aattoa. Liturgisesti nämä aatot toisintavat suurta perjantaita ja lauantaita. Joulun ja Teofanian edellä paramonya ei kuitenkaan koskaan vietetä lauantaina tai sunnuntaina. Ks. 25.12. ja 6.1.

Kirkas lauantai

Ensimmäinen pääsiäisviikko on oktaavi (kahdeksan päivää), jolloin jokainen päivä on pääsiäissunnuntai.

Suuren lauantain aamupalvelus, Kristuksen hautauspalvelus

Suuren lauantain aamupalvelus on Kristuksen hautauspalvelus. Se toimitetaan lähes poikkeuksetta perjantai-iltana, sillä Kristus haudattiin sapatin aattona (Mark. 15:42–47).

Kuva: Wikimedia Commons / ΙΣΧΣΝΙΚΑ-888

Suuren lauantain aamupalvelus on kreikaksi Epitafios Thrinos (Επιτάφιος Θρήνος), valitusvirrelmät haudalla. Epitafi edustaa usein samannimistä ikonityyppiä.

Epitafi makaa kukitettuna kirkon keskellä, katafalkin päällä tai hautakatoksessa. Sitä kunnioitetaan maahankumarruksin tai ryömimällä nelinkontin hautakatoksen alta. Palvelus toimitetaan epitafin äärellä.

Keskeinen osa aamupalvelusta on psalmi 119 (LXX 118). Kuoro ja papisto vuorottelevat niin, että kuoro laulaa ensin psalmin jakeen, jonka jälkeen papisto lukee Kristuksen kärsimystä ja hautaamista kuvaavan lauselman. Kreikkalaisessa perinteessä järjestys on päinvastainen: pappi resitoi ensin psalmin jakeen, jonka jälkeen kuoro laulaa lauselman. Tämän lisäksi kuoro laulaa ylistystropareita.

Psalmi 119 (LXX 118)

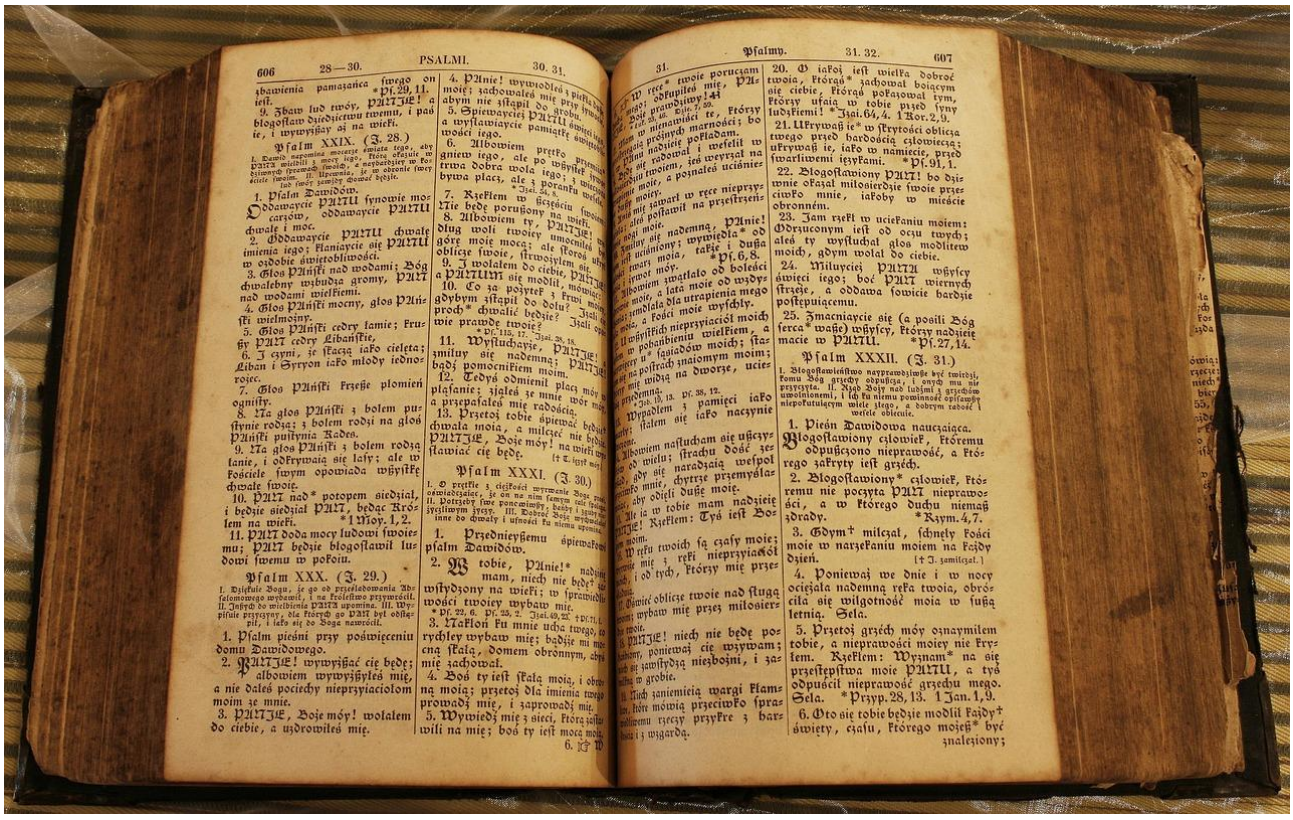
Psalttari on jaettu 20 katismaan. Yksi katisma sisältää tavallisesti neljästä kahteentoista psalmia, johtuen psalmien vaihtelevasta pituudesta.

Jokainen katisma on jaettu kolmeen, kutakuinkin samanpituiseen jaksoon (kreikaksi στάσις, stasis). Näitä jaksoja kutsutaan myös nimellä Kunnia, sillä jokaisen jakson lopuksi luetaan tai lauletaan *Kunnia olkoon Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle, nyt ja aina ja iankaikkisesti. Aamen*. Tätä seuraa katismatropari.

Psalmi 118 on psalttarin ylivoimaisesti pisin psalmi, ja sisältää 176 jaetta. Se yksinään muodostaa katisman nro 17. Psalmia luetaan ortodoksisessa hautaansiunaamisessa, arkipäivien puoliyöpalveluksissa ja suuren lauantain aamupalveluksessa. Jokaisen 176 jakeen jälkeen luetaan tai lauletaan lauselma.

Psalmista 119 ja ylistystropareista, ensimmäisestä jaksosta

Psalmista 119 ja ylistystropareista, toisesta jaksosta

Kuva: Pixabay/ k2karwan

Katisma (κάθισμα) tarkoittaa istumista, sillä katismoja kuunnellaan istuen.

Mirhantuojatytöt

Katisman kolmannen jakson lopussa (jakeen 175 ylistyslauselmassa) luetaan mirhantuojanaisista. Kreikassa on tällöin tapana pirskotella epitafi ja hautakatos ruusuvedellä. Usein tämän tekevät valkoisiin pukeutuneet nuoret tytöt, joita kutsutaan mirhantuojiksi (Μυροφόρες). Mirhantuojatytöt kiertävät hautakatosta vastapäivään, kukittavat epitafin ruusunlehdillä ja pirskottelevat sen päälle ruusuvettä. Papisto saattaa levittää ruusunlehtiä ja ruusuvettä kirkkokansankin päälle.

Kuva: Wikimedia Commons / ΙΣΧΣΝΙΚΑ-888

Mirhantuojatytöt pukeutuvat valkoiseen viittaan ja violettiin vyöhön, mitkä kuvaavat hengen puhtautta ja askeesia. Suurena perjantaina ja lauantaina mirhantuojatytöt kukittavat hautakatoksen. Suuren perjantain ehtoopalveluksessa ja suuren lauantain aamupalveluksessa mirhantuojat kukittavat epiptafin, kiertäen hautakatosta vastapäivään. Hautaussaatossa mirhantuojat kantavat kukkia.

Mirhantuojatytöt muistuttavat uskovia pyhistä naisista, jotka eivät opetuslasten tavoin paenneet, vaan pysyivät Kristuksen rinnalla läpi kärsimyksien, kuoleman ja hautaamisen.

Hautaussaatto

Suuren lauantain aamupalveluksessa toimitetaan Kristuksen hautaussaatto. Se on ristisaatto, jossa kannetaan hautakuvaa tai koko hautakatosta. Slaavilaisessa perinteessä hautaussaatto kiertää tavallisesti pyhäkön. Kreikassa hautaussaatto voi olla spektaakkeli, joka kiertää koko kylän ja jota säestää torvisoittokunta.

Saattoväki kantaa palavia tuohuksia ja kuoro laulaa kolmipyhäveisua *Pyhä Jumala, Pyhä Väkevä, Pyhä Kuolematon armahda meitä*. Kirkonkellot soittavat kuolinkelloja.

Pyhä Jumala, Pyhä Väkevä, Pyhä Kuolematon armahda meitä.

Kuva: Wikimedia Commons / Jim

Haudan kantaminen on suuri kunniatehtävä.

Kirkkoon palatessa epitafia voidaan pitää kirkon ovella niin, että kirkkokansa kumartuu sisälle sen alta. Tämä on paitsi kunnioituksen ja nöyryyden osoitus, se myös muistuttaa meitä siitä, että kerran mekin astumme hautaan. Tästä syystä kirkkokansaa saatetaan sen yhteydessä myös pirskottaa ruusuvedellä, eli ”voidella” hautaamista varten.

Slaavilaisessa perinteessä hautakuva palautetaan Pyhien ovien kautta katafalkille ja ensimmäinen ylösnousemuspalvelus toimitetaan sen äärellä. Kreikkalaisessa perinteessä hautakuva viedään saaton jälkeen alttariin Pyhälle pöydälle, jossa se on helatorstaihin saakka.

Saaton jälkeen luettava **parimia** on pr. Hesekielin ennustus, ”kuivat luut”: Hes. 37: 1–14.

Epistolassa apostoli Paavali kirjoittaa: ”- - *meidän pääsiäislampaamme, Kristus, on jo teurastettu*”: 1. Kor. 5: 6–8, Gal. 3: 13–14.

Evankeliumi kertoo, kuinka Kristuksen hauta sinetöitiin ja sille asetettiin vartio: Matt. 27: 62–66.

Epitafia kunnioitetaan vielä maahankumarruksin. Tämän jälkeen maahankumarruksia ei tehdä ennen helluntaita. Luostarissa tai suuressa seurakunnassa epitafia ei jätetä yksin palvelusten välillä, vaan sen äärellä pidetään ruumiinvalvojaiset eli valvotaan ja luetaan psalttaria.

Kunniallinen Joosef (suuren lauantain aamupalveluksen tropari, erityinen sävelmä)

Kunniallinen Joosef, otettuaan puun päältä Sinun puhtaimman ruumiisi,
käärittyään puhtaaseen liinavaatteeseen ja peitettyään tuoksuvilla yrteillä,
pani sen uuteen hautaan.

Mirhaa tuoville naisille ilmestyi haudan luona enkeli ja lausui:
”Mirhavoiteet sopivat kuolleille, mutta Kristus on kuolemalle vieras.”

Turun ortodoksisen kirkon kuoro

Valamon juhlakuoro

Varkauden kuoro

Joensuun ortodoksinen mieskuoro

Kuva: ... and the World : 03/12

Troparin sanat on kirjailtu epitafiin.

Älä itke minua, äitini

Älä itke minua, äitini on variaatio *Kunnian Kuningas* -ikonityypistä. Ikonissa on kuvattuna Jumalanäiti itkemässä Poikansa ruumiin äärellä. Ikoni on yhdistelmä ristiinnaulitsemisikonia, ristiltäoton ikonia ja hautaikonia.

Ikonin nimi tulee suuren lauantain aamupalveluksen kanonin 9. veisusta. Katolisessa perinteessä vastaava kuvatyyppi on nimeltään Pietà.

Älä itke minua Äitini,
nähdessäsi haudassa Poikasi,
jonka olet kohdussa siemenettömästi kantanut,
sillä minä nousen ylös ja tulen kunniaani
ja ollen Jumala lakkaamatta ylennän kunniassa ne,
jotka Sinua uskoa ja rakkaudella ylistävät.

Suuren lauantain aamupalveluksen kanonin 9. veisu

Kuva: Pixabay/ twstringer

Pieta-veistos kuvaa äidin tuskaa. Hyvin yleinen kuva- ja veistostyyppi on myös ristin juurella seisova Jumalanäiti (Stabat Mater) sekä Jumalanäidin seitsemän murhetta (Mater Dolorosa). Kuvassa Michelangelon Pieta-patsas Pietarinkirkossa, Vatikaanissa.

Kärsimyksen äiti seisoi alla ristin.

Tuska sydämessään huusi kyynelsilmin:

Poikani parhain, sinut liian varhain

luotani pois viedään,

ristin puuhun lyödään

kuolemaan.

Ukrainalaisen Stabat Mater -veisun on suomentanut Maria Takala-Roszczenko

Jollet pääse suuren lauantain aamupalvelukseen, voit toisintaa palveluksen tapahtumia kotona

Pukeudu mustaan.

Lue psalmi 119 (LXX 118).

Lue palveluksen tekstit ja kuuntele veisut.

Kunnioita Kristuksen hautakuvaa maahankumarruksin. (Jos teillä on askarreltu hautakatos, pienet lelut voivat ryömiä sen alta.)

Kukita hautakuva ja pirskottele sitä ruusuvedellä. Ruusuvettä voi myös polttaa aromilyhdyssä.

Hautakuvan (tai hautakatoksen) kanssa voi tehdä ristisaaton kodin ympäri sisällä tai ulkona. Kiertäkää vastapäivään ja kulkekaa hautakuvan alta, ennen kuin asetatte sen takaisin paikalleen.

Voit jättää pienen lelun tai muun hahmon yöksi hautakuvan alle tai vierelle valvomaan.

Mirhantuojanaiset tulivat varhain aamulla ja vuodattivat haudalle mirhavoiteita. (Psalmin 118 jakeen 175 lauselma)

Kuva: Flickr/ Lawrence OP

Katolisessa kirkossa voidaan toimittaa suurena torstaina, perjantaina ja lauantaina erityinen aamupalvelus, *Tenebrae* (lat. pimeys). Palvelus sisältää 15 palavan kynttilän vaiheittaisen sammuttamisen ja päättyy pimeyteen.

Suuren lauantain Tenebraen lopussa on *strepitus* (lat. meteli), jonka aikana tömistellään jalkoja ja kolistellaan penkkejä virsikirjalla. Meteli kuvaa maanjäristystä, joka tapahtui Kristuksen kuolinhetkellä, sekä suuren kiven vierittämistä haudan suulle.

Ortodoksit toimittavat vastaavan ”metelin” suuren lauantain liturgian alussa. Se kuvaa Tuonelan porttien rikkoutumista.

Strepitus

Ensimmäinen ylösnousemuspalvelus, Πρώτη Ανάσταση

Liturgisesti suuri lauantai alkaa suuren perjantain ehtoopalveluksesta, jossa Kristus otetaan ristiltä. Ehtoopalvelusta seuraa ehtoonjälkeinen palvelus (Jumalansynnyttäjän valitusvirrelmät), ja tämän jälkeen suuren lauantain aamupalvelus, joka on Kristuksen hautauspalvelus. Nämä kaikki toimitetaan tavallisesti suurena perjantaina.

Nämä kolme palvelusta – ristiltäotto, Jumalansynnyttäjän itkuvirsi ja hautauspalvelus – ilmentävät suuren lauantain teemaa: Jumala lepää haudassa. Suuri lauantai on hiljainen paaston, rukouksen ja odotuksen täyttämä päivä. Valitettavasti tämä sävy jää hämäräksi, jos suuren lauantain vesperaalinen liturgia toimitetaan heti aamulla.

Suuren lauantain vesperaalinen liturgia, ensimmäinen ylösnousemuspalvelus, tulisi alkaa suurena lauantaina vasta iltapäivällä, mutta seurakunnissa se toimitetaan yleensä heti lauantaiaamuna.

Kuva: Flickr / Catholic Church England and Wales

Slaavilaisessa perinteessä epitafi on keskellä kirkkoa vielä suuren lauantain ja vesperaalinen liturgia voidaan toimittaa kokonaan tai osin sen äärellä. Epitafi kuvaa haudassa lepäävää Jumalan Poikaa. Suuri lauantai on Suuri sapatti, jolloin Jumala lepäsi luomistyöstään. Vaikka odotamme ylösnousemusta, sitä ei vielä ole ilmoitettu meille.

Periaatteessa suurena lauantaina ei enää tehdä maahankummarruksia, mutta slaavilaisessa perinteessä epitafi on esillä ja sitä tervehditään kumartuen maahan.

Suurena lauantaina toimitetaan ns. vesperaalinen liturgia. Se on ehtoopalvelus yhdistettynä Basileios Suuren liturgiaan. Tämä ns. ensimmäinen ylösnousemuspalvelus (Πρώτη Ανάσταση, *Proti Anastasi*) aloittaa *pääsiäisvigilian*. Liturgisesti se on jo pääsiäispäivää, joten se on merkittävä taitekohta. Ylösnousemuksen todellisuuteen siirtymisestä kertoo mm. se, että maahankummarrusten tekemisestä on luovuttu.

Vesperaalinen liturgia, joka yhdistää ehtoopalveluksen ja liturgian, on erikoisuus, joka on määrätty toimitettavaksi vain muutaman kerran vuodessa: suurena torstaina ja suurena lauantaina, Joulun ja Teofanian aattoina, niiden sattuessa arkipäiville, sekä Jumalansynnyttäjän ilmestysjuhlana, sen sattuessa suuren paaston arkipäiville tai suurelle viikolle.

Vesperaalinen liturgia kuvaa sitä todellisuutta, että Kirkko elää kahdessa ajassa.

Ehtoopalvelus on kirkollisesti jo seuraavaa vuorokautta. Se aloittaa kirkollisen vuorokauden jumalanpalveluskierron. Siitä alkaa vigilia, juhlan odotus.

Liturgia, joka ei ole aikaan sidottu, on aina kuluvan kalenterivuorokauden palvelus. Niinpä se sijoittuu yhtäältä kuluvaan, toisaalta seuraavaan päivään. Tavallaan se toimitetaan ajan ulkopuolella.

Vesperaalisen liturgian tarkoitus on yhdistää eukaristian vietto koko päivän kestävään paastoon. Kun ehtoollinen nautitaan vasta ehtoopalveluksen jälkeen, vietetään sitä edeltävä päivä paastoten. Liturgia ja ehtoollisen vietto antavat päivälle kuitenkin juhlan luonteen.

Suuren lauantain paasto on lähes yhtä ankara, kuin suuren perjantainkin. Periaatteessa ennen ehtoollista tulisi paastota koko päivän. Ehtoollisen jälkeen paastoa kevennetään viinillä. Lämmintä ateriaa ei kuitenkaan nautita ja uusi ehtoollispaasto alkaa heti uudelleen, ennen ehtoonjälkeistä palvelusta.

Jos Jumalansynnyttäjä ilmestysjuhla sattuu suurelle lauantaille, luetaan jumalanpalveluksissa sekä suuren lauantain, että juhlan tekstejä. Jumalanpalvelusjärjestys ei kuitenkaan muutu. Paastoon (viini sallittu) ei myöskään tehdä kevennystä.

Alkukirkon kastepäivä

Suuren lauantain ehtoopalveluksessa luetaan 15 Vanhan testamentin tekstiä eli parimiaa. Parimiat sisältävät ennustuksia Messiaan ylösnousemuksesta. Näiden parimioiden aikana on ollut tapana kastaa katekumeenit, jotka ovat valmistautuneet kasteeseen koko suuren paaston ajan.

Kasteallas on sijainnut kirkon eteisessä (narteks) tai erillisessä kastekappelissa. Kastetut ovat saapuneet kirkkoon kummiensa kanssa, pukeutuneena valkoiseen kastepukuun ja kantaen kynttilöitä. Tästä on alkanut liturgian vietto.

Ehtoopalveluksen 15 parimiaa
I 1. Moos. 1:1–13
II Jes. 60:1–16
III 2. Moos. 12:1–11
IV Joonan kirja
V Joos. 5:10–15.
VI 2. Moos. 13:20–14:32
VII Sef. 3:8–15
VIII 1. Kun. 17:8–23
IX Jes. 61:10–62:5
X 1. Moos. 22:1–18
XI Jes. 61:1–9
XII 4. Kun. 4:8–37
XIII Jes. 63:11–64:5
XIV Jer. 31:31–34
XV Dan. 3:1–23, *24–90*

Viimeisen parimian lopussa luetaan ns. Asarjan rukous ja kolmen miehen kiitosvirsi. Nämä jakeet (LXX Dan. 3:24–90) ovat deuterokanonisia lisäyksiä Danielin kirjaan ja kuuluvat Septuagintaan.

Liturgia on aloitettu ottamalla uudet seurakunnan jäsenet vastaan veisaten *Te kaikki, jotka olette Kristukseen kastettuja, olette pukeneet Kristuksen yllenne. Halleluja.*

Tänä päivänä kastettujen saatto kastekappelista kirkkoon on korvattu kastealtaan kiertämisellä kolmesti.

Kuva: Pixabay/ Bairyna

Suuri lauantai on vanha alkukirkon kastepäivä, jolloin katekumeeneja liitetään kirkkoon. Kaikkina kirkon yleisinä kastepäivinä epistolaa ja evankeliumia edeltävä Pyhä Jumala -veisu korvataan Te kaikki -veisulla. Suuren lauantain lisäksi näin tehdään Helluntaina, Jouluna ja Teofaniana, sekä Lasaruksen lauantaina.

Isä Rauno Pietarinen: Kasteen merkitys

Isä Teemu Toivonen: Kirkon jäsenyys

Te kaikki,

jotka olette Kristukseen kastettuja,

olette pukeneet Kristuksen yllenne.

Halleluja.

Tuonelan porttien hajottaminen

Epistolassa apostoli Paavali kertoo kasteen suhteesta kuolemaan ja ylösnousemukseen: *Tiedättehän, että meidät kaikki Kristukseen Jeesukseen kastetut on kastettu hänen kuolemaansa* (Room. 6:3–11). Tämän jälkeen alttarin ovet suljetaan ja kuoro laulaa Hallelujan sijaan prokimenin (Ps. 82:8, LXX 81:8) *Nouse Jumala ja tuomitse maa*. Veisun aikana tummat paastotekstiilit vaihdetaan ylösnousemuksen väriin, valkoiseen. Myös papisto vaihtaa valkoisiin suljetussa alttarissa. Liturgisen värin vaihtuminen kuvaa sitä, että siirrymme odotuksesta ylösnousemuksen todellisuuteen.

Nouse Jumala ja tuomitse maa

Kuva: Ortoboxi

Välimeren ja Lähi-idän perinteessä papisto levittää laakerinlehtiä ensin alttariin, sitten avaa Pyhät ovet ja levittää lehtiä koko kirkkoon ja kirkkokansan päälle. Laakerinlehdet kuvaavat voittoa, kunniaa ja kuolemattomuutta. Laakerin sijaan käytetään myös oliivin ja eukalyptuksen lehtiä. Usein joukossa on myös ruusunlehtiä Kristuksen haudalta.

Tässä yhteydessä saatetaan myös pitää kovaa mekkalaa lyömällä rumpuja, hakkaamalla tuoleja lattiaan, yms. Meteli kuvaa Tuonelan porttien pirstoutumista säpäleiksi ja on samalla suosionosoitus kuoleman voittaneelle Kristukselle.

Slaavilainen perinne on vähemmän riehakas. Alttarista saattaa kuulua jokunen kolaus, minkä jälkeen pyhä ovet avataan.

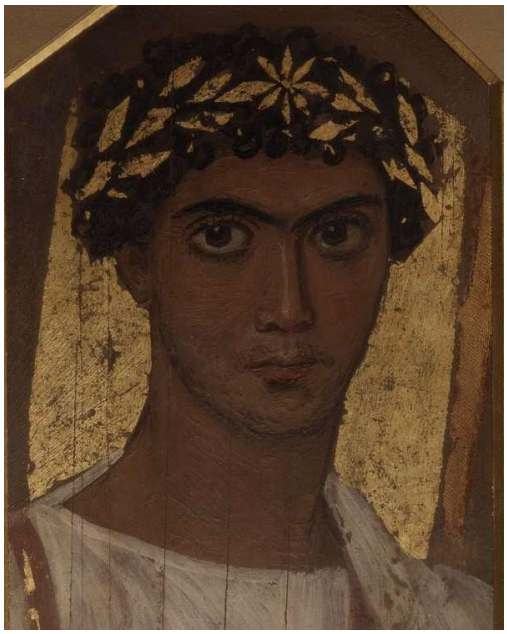
Ensimmäinen ylösnousemusevankeliumi on Matteuksen evankeliumista (Matt. 28: 1–20).

Kuva: Myrna Loy Martin

Laakerinlehti

Välimeren alueella kasvavan laakeripuun aromaattista lehteä on kautta aikojen käytetty mausteena ja lääkkeenä. Antiikin kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa laakerinlehti oli voiton ja menestyksen sekä kuolemattomuuden ja puhtauden vertauskuva. Laakerinlehtiseppeleet koristivat keisareiden, urheilu- ja sotaurhojen sekä opinnoissa ansioituneiden nuorukaisten kutreja.

Kuvat: Wikimedia Commons/ Pushkin Museum of Fine Arts (vasen) Flickr/ Nick Thompson (oikea)

Sinä annoit hänelle onnen ja siunauksen, painoit hänen päähänsä kultaisen kruunun. Elämää hän sinulta pyysi, sinä lahjoitit sen hänelle, pitkän iän, ikuisen elämän. (Ps. 21:4–5)

Laakerinlehtiseppele on voiton, voiman ja kunnian merkki. Ympyrän muoto kuvaa iankaikkisuutta ja ikivihreät lehdet kuolemattomuutta. Kristityille ”kunnian kuihtumaton seppele” on marttyyrin kruunu, joka kuvaa myös Kristuksen orjantappurakruunua ja täydellistä itsensä tyhjentämistä. Kransseilla ja seppeleillä koristellaan ikonit ja haudat, ja niitä käytetään mm. avioliittoon vihkimisessä – tosin pohjoiset kansat ovat korvanneet vihkiseppeleet kruunuilla.

Ortodoksit ovat omaksuneet laakerinlehtien käytön Suuren lauantain ylösnousemuspalveluksessa, joka on kirkon vanhin ylösnousemuspalvelus. Ennen ensimmäistä ylösnousemusevankeliumia papisto – joka ensin vaihtaa violetit paastovaatteensa valkoisiksi – saapuu Kuninkaan ovista ja julistaa kuolemasta saatua voittoa heittämällä laakerinlehtiä ympäri kirkkoa ja kirkkokansan päälle. Lapset lyövät rumpuja ja tamburiineja ja aikuiset kolistavat tuoleja suosion ja voiton merkiksi. Laakerinlehdet kuvaavat Kristuksen kuninkuutta ja elämän voittoa kuolemasta. Ne ovat riemullinen voittajanseppele, joka lasketaan Suurena lauantaina koko kirkon ja kaikkien kristittyjen päälle.

Botides

Korfulla juhlitaan ensimmäistä ylösnousemusta heittämällä parvekkeilta punaiseksi maalattuja, vedellä täytettyjä saviastioita, joihin on kirjoitettu Kali Anastasi (Hyvää Pääsiäistä). Perinne kuvaa maanjäristystä ja Tuonelan porttien särkymistä. Ihmiset keräävät ruukkujen sirpaleita, joiden uskotaan tuovan onnea, ja säilyttävät niitä koko vuoden. Perinteen nimi on Botides.

Kuva: Wikimedia Commons / Cplakidas

Sinä alistat kansat rautaisella valtikalla, murrat ne kuin saviastiat. (Ps. 2:9)

Ensimmäinen ylösnousemuspalvelus, Tuonelan kukistuminen (katso video)

https://youtu.be/sO7cv-paB6k?si=N5qJ4-ceW15A0Rzb

https://youtu.be/CBpXBrPeF1E?si=Pu9vbdzrH0Q9wMf0

https://youtu.be/5YSq2gTqulA?si=JxYGECOQv4_cnXn0

Korfulainen Botides-perinne

Eukaristia

Kerubiveisun sijaan lauletaan *Vaietkoon jokainen ihmisen liha*. (Kuuntele tästä.) Veisu ilmentää pääsiäisen vigilian alkaneen ja virittää meidät hiljaisen odotuksen ja valvomisen tilaan.

Eukaristia voidaan toimittaa katafalkin ja epitafin päällä.

Epitafi kannetaan alttariin liturgian pienen tai suuren saaton aikana, liturgian jälkeen tai viimeistään pääsiäisyön puoliyöpalveluksessa. Se säilytetään Pyhällä pöydällä koko pääsiäisen juhla-ajan.

Kaksi liturgiaa saman kirkollisen vuorokauden aikana

Jumalanpalvelussääntöjen mukaan yhdellä alttarilla voidaan saman päivän aikana toimittaa vain yksi liturgia. Tässä tapauksessa päivällä viitataan kalenterivuorokauteen (klo 0.00–24.00). Kirkkovuodessa on muutamia juhlia, jolloin saman kirkollisen vuorokauden aikana itse asiassa toimitetaan liturgia kahdesti.

Suurena torstaina, suurena lauantaina, sekä joulun ja teofanian aattoina on määrätty toimitettavaksi ns. vesperaalinen liturgia. Vesperaalinen liturgia on ehtoopalveluksen (vesper) ja liturgian yhdistelmä, mikä tarkoittaa, että kirkollisesti on jo siirrytty seuraavaan päivään. Vesperaalisen liturgian tarkoitus on mahdollistaa koko päivän kestävä paasto, joka rikotaan vasta ehtoollisella. Tänä päivänä tämä on hämärtynyt, sillä vesperaaliset liturgiat toimitetaan useimmissa seurakunnissa aamulla.

Periaatteessa kuitenkin vesperaalinen liturgia toimitetaan ehtoolla, ja sen myötä vaihtuu kirkollinen vuorokausi. Palveluksen jälkeen syödään paastoateria ja aloitetaan uusi ehtoollispaasto. Heti kalenterivuorokauden vaihduttua nimittäin voidaan toimittaa jo juhlapäivän liturgia.

Kirkko elää samanaikaisesti kahdessa ajassa. Kirkollinen vuorokausi kulkee rinnakkain jumalanpalvelusten kanssa, kun taas paastopäivät ja juhla-ajat määritellään päivämäärien mukaan.

Artoklasia eli leipien siunaus

Liturgian lopuksi voidaan siunata vehnä, leipä ja viini. Tavanomaisesta poiketen öljyä ei siunata, sillä paastosäännöt kieltävät öljyn suurena lauantaina. Luostareissa voidaan siunata myös viikunoita tai taateleita. Siunatun leivän, viinin ja hedelmän voimin on luostareissa jatkettu kokoöistä vigiliaa.

Jollet pääse ensimmäiseen ylösnousemuspalvelukseen, voit toisintaa palveluksen tapahtumia kotona

Hiljenny ja paastoa klo 15 asti.

Lue ehtoopalveluksen 15 parimiaa, sekä epistola ja ensimmäinen ylösnousemusevankeliumi.

Vaihda mustat suruvaatteet juhlavaatteisiin.

Heitä ikonien ja kotialttarin päälle laakerinlehtiä. Juhla-ajan päätyttyä lehdet voi käyttää ruuanlaittoon tai polttaa virpovitsojen kanssa tai vainajia muistellessa.

Pidä lyhyt mekkala Tuonelan kukistumisen merkiksi.

Nauti yksinkertainen, kylmä ateria ja lasi viiniä, ennen kuin aloitat ehtoollispaaston pääsiäiskirkkoa varten.

Roomalaiskatolinen pääsiäisvigilia

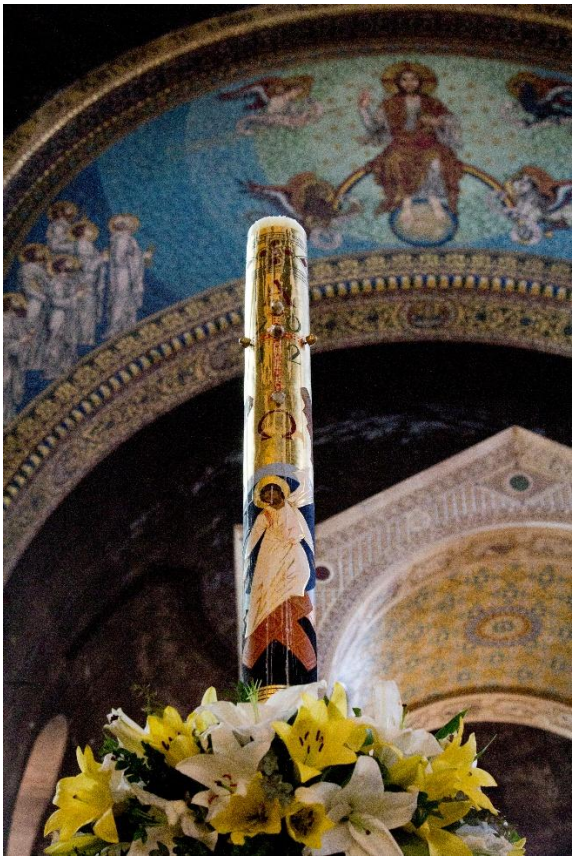
Katolisen kirkon ensimmäinen ylösnousemuspalvelus on nimeltään pääsiäisvigilia. Se toimitetaan suurena lauantaina, auringon laskettua. Palvelus sisältää neljä osaa:

1) Valon juhla. Kirkon ulkopuolella palaa ulkotuli, joka siunataan. Tulella sytytetään siunattu pääsiäiskynttilä, jonka kanssa palataan saatossa pimeään kirkkoon. Pääsiäiskynttilällä annetaan tuli kaikkiin kirkon ja kirkkokansan kynttilöihin. Toimitus vastaa ortodoksista pyhän tulen antoa.
2) Sanan jumalanpalvelus, jossa luetaan seitsemän VT:n profetiaa, sekä epistola ja evankeliumi.
3) Vedenpyhitys, katekumeenien vastaanottaminen kasteen ja/tai vahvistuksen (mirhavoitelun) kautta: Kirkkokansan kastelupausten uusiminen ja kaikkien vihmominen pyhitetyllä vedellä.
4) Eukaristia.

Varsinainen pääsiäismessu toimitetaan pääsiäissunnuntaina aamulla.

Pääsiästuli siunataan ja jaetaan kirkkokansalle pääsiäiskynttilällä. Myös kirkkokansalla on omat pääsiäiskynttilät, joilla he vievät tule koteihinsa pääsiäisvigiliasta.

Kuten ortodoksisessa suuren lauantain liturgiassa, myös katolisessa pääsiäisvigiliassa palvelus sisältää katekumeenien liittämisen kirkkoon.

Kuva: Flickr / Lawrence OP

Suuren lauantain kodin perinteitä

Καλό Πάσχα! Καλή Ανάσταση!

Hyvää Pääsiäistä! Hyvää Ylösnousemusta!

Lasaruksen lauantaista alkaen ja erityisesti suurena lauantaina on tapana toivottaa toisille hyvää pääsiäistä, sillä suuren lauantain vigilian myötä astumme edesmenneiden kanssa ylösnousemuksen todellisuuteen. Ylösnousemusta ei kuitenkaan ole vielä julistettu eläville, ja tästä syystä pääsiäistervehdystä – Kristus nousi kuolleista! – ei vielä käytetä.

Jotain valkoista

Ennen pikamuotikulttuuria uusia vaatteita hankittiin harvoin. Vanhoissa kristillisissä kulttuureissa pääsiäinen oli se aika, jolloin pukeuduttiin parhaimpiin, ja jolloin mieluusti myös puettiin päälle jotakin uutta.

Juhlavaate muistuttaa siitä, että olemme osallistumassa Jumalan valtakunnan hääjuhlaan. Uuteen vaatteeseen pukeutuminen muistuttaa kastepuvusta, ”uuden ihmisen” pukemisesta päälle. Tästä syystä monet edelleen pukevat pääsiäislauantaina päälleen valkoista. Ennen uusiin vaatteisiin pukeutumista peseydytään pyhitetyllä vedellä. Tämä muistuttaa omasta kasteesta.

Uudet vaatteet on, paikallisperinteestä riippuen, puettu päälle joko Lasaruksen lauantaina, Palmusunnuntaina, suuren lauantain liturgiaan tai pääsiäisyönä.

Teidän tulee uudistua mieleltänne ja hengeltänne ja pukea yllenne uusi ihminen, joka on luotu sellaiseksi kuin Jumala tahtoo, elämään oikeuden ja totuuden mukaista, pyhää elämää. (Ef. 4:23–24)

Kodin koristelu

Myös koti on puetaan uuteen asuun suurena lauantaina. Pääsiäiskranssi, palmunoksat ja virpovitsat ovat koristaneet kotia jo viikon. Suurena lauantaina otetaan esille pääsiäismunat ja muut koristeet, sekä koristellaan pääsiäispuu.

Verhojen ja pöytäliinojen vaihto suurena lauantaina kuvaa tekstiilien vaihtoa kirkossa.

Pääsiäiskori

Pääsiäisyönä on tapana viedä kirkkoon siunattavaksi pääsiäiskori, joka sisältää pääsiäisherkkuja. Kaikkein tavallisimmat pääsiäisruuat ovat pääsiäismunat, pääsiäisleipä ja pasha. Perinteisiä ovat myös punaviini, liha, juusto, voi, oliiviöljy, suola ja piparjuuri-punajuurisalaatti. Monilla ruuilla on symbolista merkitystä, mutta ne kertovat myös paaston päättymisestä.

Usein kori koristellaan vihreillä oksilla tai kukilla ja sankaan sidotaan punainen nauha. Peitteeksi asetetaan valkoinen liina tai käspaikka. Pääsiäiskorin liinat ovat usein perintökalleuksia, joita käytetään vain tähän tarkoitukseen.

Kuva: Pixabay

Pääsiäiskorien siunaaminen on alun perin itäeurooppalainen tapa, ja sitä harjoittavat niin katoliset kuin ortodoksitkin. Ruokien lisäksi perinteinen pääsiäiskori kaunistetaan ikivihreillä oksilla, jotka kuvaavat iankaikkista elämää, ja sankoihin sidotaan värikkäitä nauhoja. Valkoinen liina tai käspaikka asetetaan ruokien alle tai päälle. Pääsiäiskorin peite on usein perintökalleus.

Pääsiäisen ruokakulttuuri on ylenpalttinen ja perinneruuatkin ovat ylösnousemuksen vertauskuvia. Luonnollisesti pääsiäisruuat sisältävät kaikkea, mistä on seitsemän viikkoa paastottu.

Keitetyt ja värjätyt kananmunat ovat kaikkein tunnetuin pääsiäisherkku. Pääsiäismunan moderni versio, suklaamuna, sisältää usein pienen lelun. Iloa tuova yllätys on sekin viittaus ylösnousemukseen!

Makea pääsiäisleipä kuvaa Kristusta, Elämän leipää. Joka kulttuurissa on omansa. Suomessa ja Venäjällä leivotaan kulitsaa tai babaa. Kreikkalainen pääsiäisleipä on lampropsomo. Ukrainassa leivotaan pasca, Romaniassa ja Bulgariassa kozunak, Itävallassa pinze jne. Pääsiäisleipä on aina hapatettu, sillä paaston aikana syödään paljon happamatonta leipää, mutta myös erotuksena juutalaisten pääsiäisleivästä, joka on happamaton. Pääsiäisleivän teossa ei säästellä voita, kermaa tai kananmunia. Siunatessa leivän keskelle asetetaan palava tuohus.

Pasha on makea kotijuusto, joka valmistetaan rahkasta, voista, kermasta ja kananmunista. Se usein valutetaan tornin muotoisessa muotissa, johon on kaiverrettu kohokuvioita, esim. XB. Pasha tarjotaan pääsiäisleivän kanssa. Puolassa ja Ukrainassa valmistetaan paistettu juustokakku, sernik. Monet laittavat pääsiäiskoriin myös **voita ja juustoa**.

Liha kuuluu pääsiäiseen, sillä siitä on paastottu kahdeksan viikkoa. Perinteisimmät pääsiäislihat ovat lammas ja sika.

Lammas kuvaa Kristusta, viatonta pääsiäiskaritsaa. Suuren lauantain aamupalveluksen epistolassa apostoli Paavali viittaa Kristukseen pääsiäislampaana, joka on teurastettu. Paikoin suurena lauantaina teurastetaan lammas. Sisäelimistä tehdään pääsiäisyöksi mageritsa-keitto, jota syödään pääsiäismunien kanssa. Mageritsa on lempeä tapa totuttaa elimistö lihaan kahdeksan viikon paaston jälkeen.

Juutalaisetkin syövät pääsiäisenä lammasta, sillä Jumala käski heidän teurastaa karitsan ennen Egyptistä lähtöä (2. Moos. 12:1–10). Koska juutalaiset eivät syö sikaa, ovat kristityt halunneet erottautua syömällä pääsiäisenä myös sianlihaa.

Punaviini kuvaa Kristuksen verta.

Piparjuuri on väkevä ja kitkerä, ja viittaa Kristuksen kärsimyksiin. Se sekoitetaan punajuureen, joka sekin on veren väristä. **Punajuuri-piparjuurisalaatti** on itäeurooppalainen perinne ja periytyy juutalaiselta seder-aterialta.

Suola kuvaa kyyneliä mutta myös kristittyjä: *Te olette maan suola* (Matt. 5:13).

Oliiviöljy kuvaa valoa ja armoa. Sitä käytetään ruuanlaitossa ja poltetaan lampukassa.

Kuva: Pixabay/ Emilia_Baczynska

Puolassa voista tehdään muotilla lampaan hahmo. Nykyään yleinen on myös lampaaksi muotoiltu pääsiäiskakku.

Kuva: Wikimedia Commons / Gilabrand

Seder-lautanen

Monet ortodoksien perinteiset pääsiäisruuat periytyvät suoraan juutalaiselta pääsiäisaterialta. Juutalaiset syövät pesah-juhlana rituaalisen seder-aterian, joka sisältää mm. punaviiniä ja suolavettä, karitsanlihaa, kananmunan, piparjuuri-punajuurisalaattia ja happamatonta matsa-leipää.

Kristityt ovat tahtoneet erottautua mm. syömällä hapatettua pääsiäisleipää happamattoman sijaan, sekä sianlihaa, joka on kosher-säännöissä kielletty.

Pääsiäiskori kuvaa koria, johon suurella viikolla kerättiin kanalasta munat, joista sitten valmistetiin pääsiäiseksi herkkuja.

Kuva: Pixabay/ rador6

Kuva: Wikimedia Commons / Frka

Pääsiäiskorien siunaus voidaan toimittaa jo suuren lauantain aamupalveluksessa ja ensimmäisessä ylösnousemuspalveluksessa. Kristuksen hautauspalveluksessa korit voidaan siunata asettamalla ne lattialle niin, että hautakuva kannetaan niiden päältä.

Roomalaiskatolisessa perinteessä pääsiäiskorien (puolaksi *Święconka*) siunaus toimitetaan pääsääntöisesti suuren lauantain pääsiäisvigiliassa.

Pääsiäislahja ja virpopalkka

Pääsiäislahjojen antaminen on slaavilainen tapa, joka on todennäköisesti lähtöisin virpopalkan antamisesta. Virpopalkka kuuluu antaa aikaisintaan ensimmäisen ylösnousemuspalveluksen jälkeen, mieluusti vasta pääsiäispäivänä. Perinteisin virpopalkka on kananmuna, nykyään yleisimmin suklaamuna. Kananmunien jakaminen pääsiäisenä oli yleistä, sillä niitä oli seitsemän viikon aikana kertynyt varastoon.

Ortodoksit eivät tavallisesti annan puolisolle lahjaa hääpäivänä, vaan aviovuodet lasketaan yhteisistä pääsiäisistä. Naimisissa olevalla naisella saattaa olla pääsiäiskoru, johon puoliso antaa joka pääsiäinen uuden munariipuksen.

Tänä päivänä puolisolle, kummilapselle tai ystävälle voi antaa pääsiäislahjaksi oikeastaan mitä vaan.

Lahjavinkki: Pääsiäismuna-heijastin on täydellinen virpopalkka tai pääsiäislahja, samoin Filantropian aineeton Pääsiäismuna.

Kuva: Flickr/ Ralph Daily

Perinteisen ruokakorin sijaan pääsiäiskorilla viitataan nykyään myös lapsille pääsiäisenä annettavaan, kaupalliseen lahjakoriin. Pääsiäisen lahjakorissa on tavallisesti leluja ja makeisia, ja sillä on enää hyvin vähän tekemistä kristillisen pääsiäiskorin kanssa. Kaupallisessa pääsiäiskorissa kuitenkin yhdistyy kaksi kristillistä pääsiäisperinnettä: pääsiäiskori ja pääsiäislahja.

Puoliyöpalvelus

Luostareissa puoliyöpalvelusta edeltää apostolien tekojen kirjan lukeminen kokonaisuudessaan (Ap.t. 1–28).

Pääsiäisyön puoliyöpalvelus on vuoden ainoa seurakunnissa toimitettava puoliyöpalvelus. Se on määrätty alkavaksi suurena lauantaina klo 23.30, jolloin se päättyy puoliltaöin, kun vuorokausi vaihtuu. Viimeistään puoliyöpalveluksen aikana tulee Kristuksen hautakuva kantaa alttariin, jollei tätä ole tehty aiemmin. Puoliyöpalvelus toimitetaan pimeässä kirkossa, Pyhät ovet suljettuna. Pimeä kirkko kuvaa Kristuksen hautaa.

Pääsiäisyön puoliyöpalvelus on viimeinen jumalanpalvelus, joka toimitetaan Triodionin mukaan. Triodion sisältää Suuren paaston jumalanpalvelustekstit. Pääsiäisen aamupalveluksesta lähtien siirrytään Pentekostarionin käyttöön.

Suuren lauantain jälkeen hautakatos (kouvouklion) siirretään kirkon eteiseen tai kirkkosalin seinustalle. Sen päällä on ylösnousemusikoni ja lampukka, jossa palaa tuli Helluntaihin asti. Tapana on jakaa hautakatosta koristaneet kukat kirkkokansalle, joko Suuren lauantain aamupalveluksen jälkeen tai vasta Helluntaita edeltävänä Sielujen lauantaina. Kuivatut kukat poltetaan suitsukkeen tavoin vainajia muistellessa.

Myös katafalkki siirretään kirkon seinustalle tai eteiseen. Se peitetään liinalla ja joskus sitä suojaa lasivitriini.

Kuva: Wikimedia Commons / Vincent J. Lipsio

Ortoboxi ym.

Suuri lauantai - etsi erot

suuri_lauantai

ruo1.JPG (2451×3471)

ruo4.JPG (2532×3489)

Pääsiäislahjat ja virpopalkat korissa odottamassa H-hetkeä.

Vihkosen laati Maura Ihatsu

Kreditoimattomat kuvat Maura Ihatsu